

СИДОРЕНКО
Андрій Олексійович —
доктор філософії, науковий
співробітник відділу історичної
регіоналістики Інституту історії
України НАН України

БОРОТЬБА ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ: УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА ЕМІГРАЦІЯ МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ (1920 – 1939 рр.)

За матеріалами наукового повідомлення
на засіданні Президії НАН України
11 березня 2026 р.

У доповіді розглянуто особливості внеску української військової еміграції в боротьбу за державність та національну ідентичність у міжвоєнний період ХХ ст. (1920—1939 рр.). Встановлено періодизацію організаційної діяльності та базові географічні координати розміщення вояків і старшин. Виокремлено магістральні складові внеску української військової еміграції в боротьбу за державність та ідентичність. Детально висвітлено специфіку культурної, освітньої та наукової діяльності її представників, з'ясовано роль їхнього інтелектуального спадку. Визначено особливості соціально-побутових умов життя емігрантів, їхній внесок у культурну дипломатію. Окреслено низку актуальних наукових проблем для сучасних дослідників української військової еміграції.

Ключові слова: українська військова еміграція, українська державність, національна ідентичність, 1920—1939 роки, військові товариства, політична еміграція.

В історії України минуле століття було багатим на буремні події. Розпад Російської імперії в 1917 р. (а згодом і Австро-Угорщини) став поштовхом до боротьби за українську самостійність, яка переросла в Національно-визвольні змагання 1917—1921 рр. За цей період на теренах України реалізувалися державно-політичні режими Центральної Ради, Гетьманату Павла Скоропадського, Директорії та ЗУНР. Однак під негативним впливом цілого комплексу внутрішніх та зовнішніх факторів, зокрема через виснажливі бої з більшовиками і денікінцями та вкрай суперечливі взаємини з Польщею, Національно-визвольні змагання зрештою зазнали поразки, а українські політичні, військові, громадські та культурні діячі були змушені емігрувати на Захід, але й на чужині вони зберігали ідеї державності та національної ідентичності.

Воїни Армії УНР у таборі інтернованих у м. Каліш (Польща), квітень 1921 р.

Одним із найбільш значущих носіїв цих ідей була українська військова еміграція — феномен, сформований вояками та старшинами Армії УНР, які після поразки визвольних змагань опинилися у вигнанні, проте не зреклися державницьких прагнень, а продовжували стратегічну організаційну діяльність з підготовки до поновлення збройної боротьби, а також з розвитку та примноження військово-історичних знань. Воїни, які активно проявили себе ще в Збройних Силах Української Народної Республіки та Гетьманату Павла Скоропадського, у так званий міжвоєнний період (1920—1939 рр.) створили осередки українських військових традицій. Їхня принципова національна позиція стала одним із ключових факторів збереження ідей державності серед українських емігрантів.

Періодизація організаційної діяльності української військової еміграції в 1920—1939 рр. охоплює два етапи:

1) період інтернування до польських та румунських таборів (1920—1924 рр.);

2) період політичної еміграції (1924—1939 рр.).

Під час інтернування солдати та старшини армії УНР, перебуваючи в таборах, не припиняли військово-організаційну працю. Після 1924 р. вони отримали статус політичних емігрантів і оселилися в різних країнах Європи та американського континенту. Базовими географічними координатами такого розміщення стали:

- Польща, де діяли Товариство вояків Армії УНР у Польщі (представник — генерал-хорунжий Павло Шандрук); Українське воєнно-історичне товариство (представники — генерал-хорунжий Андрій Вовк, генерал-хорунжий Марко Безручко, генерал-хорунжий Всеволод Змієнко); Українська спілка воєнних інвалідів (представник — генерал-полковник Олександр Загородський);

- Чехословаччина, де функціонували Українське військово-наукове товариство (представник — генерал-поручик Михайло Омелянович-Павленко); Товариство запорожців у

Гімнастичні вправи (фехтування) 3-го кінного полку в таборі у м. Каліш (Польща), 1921 р.

ЧСР (представник — підполковник Семен Лощенко);

- Німеччина, де працювали Союз українських старшин у Берліні, Закордонна делегація Української військової організації (представник — полковник Євген Коновалець);

- Франція, де існувало Товариство бувших вояків Армії УНР у Франції (представник — генерал-хорунжий Олександр Удовиченко).

У зазначених вище країнах перебував основний масив української еміграції загалом.

На цей період припадає й політична диференціація представників військової еміграції — більшість із них долучилися до таких груп, як Державний Центр УНР в екзилі, гетьманський Український союз хліборобів-державників, Українська військова організація — Організація українських націоналістів та Група соціалістів-«шаповалівців».

Серед основних напрямів діяльності української військової еміграції, спрямованої на боротьбу за державність та ідентичність, варто виокремити такі:

- 1) військово-організаційна діяльність, яка втілювалася у створенні Товариства вояків Армії УНР у Польщі, Товариства вояків Армії УНР у Франції з метою консолідації кадрового потенціалу для майбутнього збройного протистояння;

- 2) підтримка державно-політичних інституцій, зокрема уряду УНР в екзилі та Українського союзу хліборобів-державників, які репрезентували різні табори української політичної еміграції;

- 3) заснування військових наукових установ, які мали підготувати нову генерацію старшин і використовували для цього основні методики тогочасної європейської військової науки;

- 4) розроблення генералами і старшинами в еміграції військової теорії, організація освіти, конструювання стратегій військово-політичної боротьби за державність у тогочасній геополітичній ситуації;

- 5) проведення інформаційних кампаній з поширення в іноземних суспільствах знань про українську визвольну боротьбу й обґрунтування права України на державну самостійність;

б) культурно-освітня та видавнича діяльність, зокрема друк і розповсюдження фахової літератури, збирання даних про визвольні змагання 1917—1921 рр.

Що стосується останнього напрямку — культурно-освітнього, наукового та видавничого, на особливу увагу заслуговують такі аспекти діяльності української військової еміграції 1920—1939 рр.:

- створення та функціонування дослідницьких товариств — йдеться насамперед про Українське воєнно-історичне товариство, Українське військово-наукове товариство, які акумулювали в собі українську військово-теоретичну думку;

- видання військово-теоретичної літератури, заснування відповідних фахових часописів («Табор», «Тризуб», «За Державність», «Гуртуймося» тощо);

- організація лекцій з військової теорії та української воєнної історії;

- формування української військової історіографії;

- музейно-архівна робота, збирання й систематизація документів та матеріалів щодо подій періоду Національно-визвольних змагань 1917—1921 рр.;

- проведення заходів, спрямованих на збереження пам'яті про Національно-визвольні змагання 1917—1921 рр., — урочистих «академій», вечорів пам'яті; участь в українських наукових з'їздах тощо.

Важливу роль у збереженні ідей державності та національної ідентичності відіграв інтелектуальний спадок представників української військової еміграції. На сторінках мемуарів, дослідницьких статей, монографій вони аналізували перебіг Національно-визвольних змагань 1917—1921 рр., розкривали теми військово-стратегічних перспектив і місця України в геополітичних координатах світу, досліджували генезу української державності.

Слід зазначити, що соціально-побутові умови життя представників української військової еміграції були далекими від ідеальних. У період інтернування в таборах вони часто стикалися з браком харчів та елементарного матеріального забезпечення. З початком політичної еміграції деяким з них вдалося знайти роботу в освітній, технічній чи промисловій сферах, але більшості доводилося працювати різноробами. Втім, попри всі негаразди і фінансові труднощі, військові емігранти сумлінно продовжували свою діяльність.

Слід сказати кілька слів і про культурну дипломатію української військової еміграції. Багато уваги їй представники приділяли поширенню інформації про українську боротьбу за державність у 1917—1921 рр., активному обміну думками з європейськими науковцями, громадськими, військовими та політичними діячами, акцентуючи в цих дискусіях на українській національній ідентичності.

Отже, українська військова еміграція в період 1920—1939 рр. намагалася багато чого робити для збереження ідей державності та національної ідентичності. На жаль, принципові розбіжності між різними групами політичної еміграції, а також несприятлива геополітична ситуація міжвоєнного періоду ХХ ст. не дали змоги втілити тоді в життя ці ідеї. Однак вони є цінними для нас тепер, особливо в контексті нинішньої російсько-української війни та чергової хвилі вимушеного розсіяння українців по світу. Тому актуальним завданням для сучасних дослідників стає поширення інформації про українську військовою еміграцію 1920—1939 рр. у рамках політики пам'яті, систематизація, комплексне осмислення та видання її інтелектуального спадку у вигляді друкованих праць, а також створення бази даних, яка інтегрувала б різні типи матеріалів та різні види відомостей про діяльність представників української військової еміграції.

Andriy O. Sydorenko

Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4144-7936>

THE STRUGGLE FOR STATEHOOD AND IDENTITY:

UKRAINIAN MILITARY EMIGRATION BETWEEN THE TWO WORLD WARS (1920—1939)

According to the materials of report at the meeting of the Presidium of the NAS of Ukraine, March 11, 2026

The report examines the peculiarities of the contribution of Ukrainian military emigration to the struggle for statehood and national identity in the interwar period of the 20th century (1920—1939). The division of organizational activity into periods and the basic geographical coordinates of the placement of soldiers and senior officers are determined. The main directions of the contribution of Ukrainian military emigration to the struggle for statehood and identity have been established. Such directions include: 1) military organizational activity, which was embodied in the creation of the Society of Soldiers of the Army of the Ukrainian People's Republic in Poland, the Society of Soldiers of the Army of the Ukrainian People's Republic in France and the consolidation of personnel potential for the future armed conflict; 2) support for state and political institutions in the form of the government of the Ukrainian People's Republic in exile and the Ukrainian Union of Statist Farmers; 3) establishment of military scientific institutions that were supposed to prepare a new generation of senior officers; 4) the development of military theory and education by generals and senior officers in exile, subordinated to the construction of strategies for the military-political struggle for statehood in the geopolitical situation at that time; 5) information campaigns in the form of spreading knowledge about the Ukrainian liberation struggle on the international arena; 6) cultural, educational and publishing activities. The specifics of the cultural, educational and scientific activities of the representatives of Ukrainian military emigration are covered in detail, and the role of their intellectual heritage is clarified. The peculiarities of the social and living conditions of emigrants, their contribution to cultural diplomacy are determined. A number of urgent scientific problems for modern researchers of Ukrainian military emigration have been established.

Keywords: Ukrainian military emigration, Ukrainian statehood, national identity, 1920—1939, military societies, political emigration.

Cite this article: Sydorenko A.O. The struggle for statehood and identity: Ukrainian military emigration between the two world wars (1920—1939) (according to the materials of report at the meeting of the Presidium of the NAS of Ukraine, March 11, 2026). *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2026. (6): 73—77. <https://doi.org/10.15407/visn2026.06.073>